

УДК 353:330:332.1:330

DOI: 10.35432/tisb312024314172

Олена Липач

*аспірантка кафедри місцевого самоврядування та розвитку територій
Навчально-наукового інституту публічної служби та управління
Національного університету «Одеська політехніка»
<https://orcid.org/0009-0009-2934-0408>
e-mail: ukrkod@gmail.com*

ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ВІДБУДОВИ УКРАЇНИ У ПІСЛЯВОЄННИЙ ПЕРІОД: ВИКЛИКИ ТА ПРІОРИТЕТИ ДЛЯ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ

У статті обґрунтовуються проблемні аспекти відбудови України у післявоєнний період у контексті викликів та пріоритетів їх подолання як завдання для публічного управління. Розглядаються різноманітні сфери відновлення: економічне відновлення (як центральне завдання післявоєнної відбудови України); відновлення інфраструктури; залучення іноземних інвестицій. Досліджуються напрямки соціальної відбудови, зокрема проблеми внутрішньої і зовнішньої міграції; реінтеграція військових. Вивчаються проблеми політичної стабільності і факторів, що перешкоджають її реалізації. Аналізуються перспективи відновлення сфери охорони здоров'я; судової системи; сфери культури; освітньої системи, зокрема у напрямку зміцнення національної ідентичності та громадянської свідомості. Характеризуються шляхи відновлення природних ресурсів як ключового елемента екологічної відбудови. Актуалізується значення міжнародної допомоги у долати проблем відбудови. Теоретичним підґрунтям підвищення ефективності вирішення післявоєнних проблем визнаються ідеї лібертаріанства.

Ключові слова: відбудова, проблемні аспекти відбудови, післявоєнний період, економічне відновлення, інфраструктура; іноземні інвестиції; соціальна відбудова, екологічна відбудова.

Olena Lypach

*PhD-student of the Department of Local Self-Government and Territorial Development
Institute of Public Service and Administration of the Odesa Polytechnic National University
<https://orcid.org/0009-0009-2934-0408>
e-mail: ukrkod@gmail.com*

PROBLEMATIC ASPECTS OF UKRAINE'S RECOVERY IN THE POST-WAR PERIOD: CHALLENGES AND PRIORITIES FOR PUBLIC ADMINISTRATION

The article reveals the problematic aspects of Ukraine's recovery in the post-war period in the context of challenges and priorities for overcoming them as objectives for public administration. Various areas of recovery are considered: economic recovery (as the central task of post-war reconstruction in Ukraine); infrastructure restoration; and attracting foreign investments. The directions of social recovery are explored, including issues of internal and external migration, and the reintegration of military personnel. The article also examines the problems of political stability and

the factors hindering its realization. The prospects for restoring the healthcare sector, the judicial system, the cultural sector, and the educational system are analyzed, particularly in terms of strengthening national identity and civic consciousness. The pathways for restoring natural resources, as a key element of environmental recovery, are characterized. The importance of international assistance in overcoming reconstruction challenges is emphasized. The theoretical foundation for improving the efficiency of post-war problem-solving is recognized as libertarian ideas.

Key words: recovery, problematic aspects of recovery, post-war period, economic recovery, infrastructure, foreign investments, social recovery, environmental recovery.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими та практичними завданнями. Україна стоїть перед масштабним викликом відновлення після війни, яка завдала колосальних збитків як матеріальних, так і соціальних. Відбудова країни після війни охоплює багато аспектів: від економічного відновлення і реінтеграції військових до культурного та морального відродження суспільства. Сучасні індетерміновані умови розвитку нашої держави вимагають використання нових інструментів в системі публічного управління, які б сприяли в поєднанні стабільності та гнучкості системи управління, дозволяли їй своєчасно та ефективно реагувати на виклики зовнішнього середовища. В цьому контексті теорія лібертаріанства, яка акцентує увагу на індивідуальній свободі, мінімальному втручанні держави та вільних ринках, надає унікальні можливості підвищення ефективності публічного управління у процесі поствоєнної відбудови України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спираються автори. Аналізу й обґрунтуванню проблем відбудови та шляхів їх вирішення присвячені праці таких вчених, як-от: Ведер ді Мауро Б., Городніченко Ю., Небрат В., Сологуб І. та інших. Численні вітчизняні та зарубіжні групи дослідників і практиків надають свої оцінки перспектив відбудови та розвитку України.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Мета статті – обґрунтувати проблемні аспекти відбудови України у післявоєнний період у контексті викликів та пріоритетів їх подолання як завдання для публічного управління.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Економічне відновлення є центральним завданням післявоєнної відбудови України. Економіка держави після війни потребуватиме значних інвестицій, як внутрішніх, так і зовнішніх. Масштабні реформи повинні спрямовуватися на боротьбу з корупцією та створення сприятливого бізнес-середовища. Коли розпочалися реформи у Китаї Ден Сяопін сказав: «Нехай зацвіте тисяча квіток». Це означає, що кожна громада та її мешканці самі повинні вирішувати, що для громади в пріоритеті та першочергове. За аналогією, якщо будуть сприятливі умови для бізнесу, то підприємництво розквітне в Україні різнокольоровими квітками. 33 роки Україна незалежна, а територіальні громади і досі під великим державним регулюванням та державним впливом. Слідуючи настановам Альберта Ейнштейна («Безглуздо продовжувати робити те саме і чекати інших результатів»), необхідні зміни на законодавчому рівні, але тільки після закінчення війни.

Одним із перших завдань є відновлення інфраструктури, зруйнованої під час війни. За оцінками Світового банку, на відбудову інфраструктури Україні знадобиться понад 400 мільярдів доларів США [5]. За оцінками Груп Світового банку, Європейська комісія та Організація Об'єднаних Націй оприлюднили результати оновленої «Швидкої оцінки завданої шкоди та потреб на відновлення (Third Rapid Damage and Needs Assessment - RDNA3)» станом на 31 грудня 2023 року загальна вартість відбудови та відновлення в Україні становить 486

мільярдів доларів США впродовж наступного десятиліття. А пряма шкода в Україні становить майже 152 мільярдів доларів США [5]. Ця сума включає не тільки відбудову доріг, мостів та будівель, а й модернізацію енергетичної інфраструктури, яка зазнала значних пошкоджень. Урядом України постійно виділяються кошти на відновлення житла фізичним особам через цифровий додаток «ДІЯ». Будуються та відновлюються бомбосховища та укриття подвійного призначення, постійно відновлюється інфраструктура та інженерні мережі. За допомогою донорів відбудовуються школи, садочки, лікарні та інші соціальні об'єкти. Відновлення інфраструктури – це не лише повернення до довоєнного стану, але й можливість побудувати сучасну, ефективну економіку на основі нових технологій.

Одним із важливих напрямів економічної відбудови є залучення іноземних інвестицій. Для цього необхідно створити прозорі умови ведення бізнесу, що включає антикорупційні заходи та реформу судової системи. Щоб реформи були ефективні, необхідно залучати громадськість. Голосування законів також необхідно впроваджувати через проведення референдумів, а після набирання більшості голосів ставити на голосування до Верховної Ради, тоді народ буде законодавчо грамотним і закони будуть прозорі. Інвестиції там, де є прозорість та законодавча захищеність.

Соціальна відбудова є не менш важливим аспектом. Війна залишила багатьох українців без домівки, роботи та засобів для існування. Особливо гострою є проблема переміщених осіб, кількість яких, за даними ООН та міжнародних організацій, перевищує 8 мільйонів. В Глобальному звіті Центру моніторингу внутрішніх переміщень із Женеви (Internal Displacement Monitoring Centre Internal Displacement Monitoring Centre - IDMC) за 2024 рік в зв'язку з військовими конфліктами у всьому світі 68,3 мільйон людей зафіксовано внутрішньо переміщених осіб, з них 3,7 мільйонів українців (станом на кінець 2023 року). Це рекордно велика цифра [4].

Ті, хто змушені були покинути країну, знайшли тимчасовий притулок в інших країнах. Це додатковий рівень складності до гуманітарної ситуації, оскільки багато з цих людей також стикаються з труднощами адаптації, відсутністю документів, мовними бар'єрами та іншими проблемами.

Відновлення та підтримка повинні враховувати не лише потреби внутрішньо переміщених осіб, але і тих, хто опинився за межами України. Забезпечення їхніх прав, інтеграція в нові громади та надання необхідної допомоги є критично важливими для комплексного підходу до соціальної відбудови. Гуманітарні організації, уряди та місцеві громади повинні співпрацювати для створення ефективних механізмів підтримки та інтеграції як для внутрішньо переміщених осіб, так і для біженців за кордоном.

Реінтеграція військових, які повертаються з фронту, є ключовим аспектом соціальної відбудови та вимагає комплексного підходу. Необхідно надавати високоякісну психологічну підтримку, розробити програми для перекваліфікації та розвивати активну допомогу у пошуку нових можливостей для працевлаштування [2].

По-перше, важливо не тільки зосередитися на лікуванні фізичних травм, але й забезпечити підтримку психічного здоров'я ветеранів, адже їх психологічний стан часто залишається без належної уваги. Спеціалізовані програми психологічної допомоги необхідні для того, щоб допомогти військовим впоратися з посттравматичним стресовим розладом (ПТСР) і адаптуватися до цивільного життя.

По-друге, розвиток програм перекваліфікації є також критично важливим. Ці програми допомагають ветеранам набувати нові навички, що відповідають сучасним вимогам ринку праці. Це важливий крок для їхньої успішної інтеграції в цивільне життя, оскільки дозволяє

знайти нові професійні можливості і забезпечити стабільне працевлаштування.

Роботодавці повинні бути підготовлені до того, щоб приймати ветеранів на роботу, розуміти їхні унікальні навички і досвід, а також надавати підтримку в процесі адаптації. Сьогодні дуже важливо створення партнерських відносин між державними структурами, приватними компаніями і неурядовими організаціями для забезпечення ефективної інтеграції військових у цивільне життя. Прикладом є Центр UNBROKEN Ukraine та Львівський ІТ кластер, який запускає спільний проєкт для підтримки захисників, які до війни працювали в галузі інформаційних технологій (див. <https://www.facebook.com/reel/955462015803334>).

Конфлікт завдав серйозної шкоди сфері охорони здоров'я, яка на сьогодні потребує масштабних змін, щоб відновити свою роботу. Для ефективного відновлення медичної галузі потрібно модернізувати лікарні та інші заклади охорони здоров'я, підвищити рівень підготовки медичних працівників. Важливо, щоб кожен громадянин мав доступ до якісної медичної допомоги, незалежно від того, де він живе чи який у нього соціальний статус. Відтак, потрібно оновити інфраструктуру закладів охорони здоров'я — відремонтувати приміщення, модернізувати обладнання; удосконалити навчання медичних працівників, щоб покращити їхні навички і забезпечити високий рівень медичних послуг.

Щоб успішно відбудувати країну після війни надзвичайно важливою є політична стабільність. Для цього потрібно забезпечити ефективну роботу державних органів, провести антикорупційні реформи і дотримуватися верховенства права.

Корупція - одна з найбільших проблем на сьогодні. Як зазначає український політолог Володимир Фесенко, без вирішення цієї проблеми відновлення може бути малоефективним, оскільки інвестори не захочуть вкладати гроші в країну з непрозорими правилами.

Ключовим аспектом реформ має стати реформа судової системи. Колишня голова Верховного Суду України Валентина Данішевська підкреслює, що судова реформа є основою для створення правової держави, де кожен громадянин може бути впевнений у захисті своїх прав.

Культурне відновлення має ключове значення для відбудови нації, оскільки культура відіграє важливу роль у збереженні національної ідентичності та сприяє об'єднанню суспільства. Відновлення культурної спадщини є важливим кроком на шляху до національного відродження. Як зазначає українська письменниця Оксана Забужко, «відновлення культури після війни — це не лише відновлення зруйнованих музеїв і театрів, але й повернення нації до своїх коренів та цінностей». Крім того, необхідно підтримувати нові культурні ініціативи, які допоможуть розвивати сучасне українське мистецтво. Сучасне мистецтво повинно активно впливати на суспільний дискурс, переосмислюючи досвід війни та пропонуючи нові ідеї для розвитку нації. Також важливо заохочувати творчі проєкти, які можуть допомогти зберегти культурні традиції, одночасно відкриваючи нові горизонти для культурного самовираження.

Освітня система України зазнала значних втрат під час війни. Руйнування шкіл, університетів та інших закладів освіти, а також масове переміщення учнів і студентів створюють серйозні виклики для післявоєнної відбудови. Важливо не лише відновити фізичну інфраструктуру освіти, але й адаптувати освітню систему до нових реалій, зокрема в контексті психологічної реабілітації та інтеграції внутрішньо переміщених осіб.

В звіті Груп Світового банку, Європейської комісії та Організації Об'єднаних Націй (RDNA2) «Україна - швидка оцінка завданої шкоди та потреб на відновлення за лютий 2022-2023» підраховано, що: «з України виїхало щонайменше 2 мільйони дітей, які за очікуваннями залишатимуться жити за кордоном в інших країнах Європи, що сприятиме «відтоку мізків» у вигляді людських ресурсів. Вплив війни на освіту негативно вплине на людський капітал

України, а гармонізовані результати навчання можуть потенційно зменшитися з 481 до 420 балів. Це втілюється в майбутні втрати доходів, які обчислюються трильйонами доларів» [3]. Післявоєнний період – це час для масштабних реформ в освіті. Освіта має стати пріоритетом державної політики, адже саме через освіту відбудеться відновлення інтелектуального потенціалу країни. Відновлення матеріально-технічної бази шкіл та університетів, підвищення кваліфікації освітян, а також розвиток дистанційних форм навчання є основними завданнями на цьому етапі.

Війна залишила глибокі психологічні травми у багатьох дітей і молодих людей. Важливо, щоб заклади освіти стали не тільки місцем для отримання знань, але й підтримки. Школи та університети повинні інтегрувати психологічну допомогу в навчальний процес, надаючи молоді ресурси та підтримку для подолання травм і стресу, які виникли через пережиті воєнні події; допомагаючи дітям створити безпечне і підтримуюче середовище, яке сприятиме їхньому психічному здоров'ю та успішній адаптації.

Війна чітко показала необхідність зміцнення національної ідентичності та громадянської свідомості. Громадянська освіта стає основою формування нових поколінь українців, які будуть усвідомлювати свої права й обов'язки, будуть здатними захищати суверенітет і територіальну цілісність своєї держави. Важливо, щоб програми громадянської освіти включали не лише теоретичні знання, але й практичні навички участі в громадському житті.

Війна завдала серйозних ударів по екології України. Знищення природних ландшафтів, забруднення води та ґрунтів, знищення лісів – усе це створює нові екологічні виклики, які потребують термінового вирішення. Першим кроком до екологічної відбудови є очищення територій від наслідків війни, зокрема від вибухонебезпечних предметів і забруднення важкими металами та іншими токсичними речовинами. Очищення територій є пріоритетним завданням, адже забруднення навколишнього середовища може мати довготривалі негативні наслідки для здоров'я населення та біорізноманіття.

Відновлення природних ресурсів є ключовим елементом екологічної відбудови. Важливо відновити ліси, що постраждали від бойових дій, а також очистити поля і луки від вибухонебезпечних предметів. Це не лише допоможе зберегти біорізноманіття, але й відіграє важливу роль у захисті ґрунтів від ерозії та в регулюванні водного балансу. Моря та річки України, що потрапили під обстріл, переповнені морськими мінами та іншими вибухонебезпечними предметами, які продовжують вибухати. Це завдає серйозної шкоди водній флорі і фауні: страждають дельфіни, риби та інші водні організми. Потрібно також зосередити зусилля на очищенні водних ресурсів від цих небезпечних елементів, адже їх наявність не лише загрожує здоров'ю екосистем, але й впливає на безпеку людей, які користуються водними ресурсами для різних потреб.

Україна має неперевершену можливість сформувати сталу економіку на основі принципів «зеленої» енергетики. Перехід на екологічні джерела енергії є не лише актуальною потребою, але й шансом для України стати провідним гравцем у цьому секторі на регіональному рівні. Ключовим елементом цієї стратегії є розширення використання відновлюваних джерел енергії, таких як сонячна і вітрова енергетика. Крім того, важливо впроваджувати енергоефективні технології у всіх сферах економіки, що дозволить зменшити споживання енергії та знизити викиди забруднюючих речовин. Додатково, Україні варто зосередити увагу на розвитку інфраструктури для зберігання та розподілу зеленої енергії, що стане важливим фактором для стабільного та ефективного функціонування енергетичної системи. Також, підтримка наукових досліджень та інновацій у сфері зеленої енергетики

сприятиме створенню нових робочих місць і технологічному прогресу, що стане позитивним внеском у загальний економічний розвиток країни.

Міжнародна спільнота має вирішальне значення для відновлення України після війни. Підтримка, яку надають міжнародні організації, уряди інших країн і неурядові організації, є критично важливою для успішного процесу відбудови країни.

Одним із основних джерел фінансування відновлювальних зусиль є міжнародна допомога. Ряд країн і міжнародних організацій вже підтвердили готовність надати Україні значну фінансову підтримку (наприклад, Європейський Союз, Сполучені Штати Америки, Японія та інші держави). того, міжнародні організації, такі як ООН, Світовий банк і Міжнародний валютний фонд, грають важливу роль у цьому процесі, надаючи не лише фінансові ресурси, але й технічну допомогу для реалізації реформ. Міжнародні організації допомагають Україні в адаптації до нових умов, забезпечуючи консультації і підтримку у впровадженні найкращих практик та надання технічної підтримки у сфері реформування різних секторів економіки та інфраструктури.

Нарешті, міжнародна спільнота сприяє інтеграції України в глобальну економіку, що включає в себе не тільки фінансову допомогу, але й створення нових можливостей для бізнесу і інвестицій [1]. Ця підтримка стане основою для стабільного і сталого розвитку країни в довгостроковій перспективі.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Відбудова України після війни є масштабним і складним процесом, що потребує об'єднання зусиль на всіх рівнях суспільства та використання принципів лібертаріанства в системі публічного управління держави. Принципи децентралізації, добровільного об'єднання та ринкових рішень надають пріоритет індивідуальній свободі та інноваціям, а також враховують колективний добробут. Адже підвищення популярності авторитарних підходів в публічному управлінні сусідніх країн зарубіжжя, тенденції збільшення обмежень на особисті свободи вимагають переглянути та підтвердити принципи свободи та автономії, які лежать в основі лібертаріанської думки. Використання ідей лібертаріанства в процесі відбудови України дозволить підвищити ефективність вирішення найактуальніших проблем, з якими стикнеться українське суспільство, від підвищення цифрової довіри між владою та суспільством, сприяння зарубіжним інвестиціям та суспільним інноваціям до сприяння економічній стійкості та соціальній справедливості.

Література

1. Відбудова для розвитку: зарубіжний досвід та українські перспективи: міжнародна колективна монографія / за ред. В.В. Небрат. Київ: НАН України, ДУ «Ін-т екон. та прогнозу в. НАН України». 2023. 571 с. URL: <http://ief.org.ua/wp-content/uploads/2023/08/ Reconstruction-for-development>
2. Городніченко Ю., Сологуб І., Ведер ді Мауро Б. Паризький звіт 1 «Відбудова України: принципи та політика». CEPR PRESS. 507с. URL: https://cepr.org/system/files/2022-12/reconstruction%20book_Ukrainian_0.pdf
3. Україна - швидка оцінка завданої шкоди та потреб на відновлення. Лютий 2022 – Лютий 2023. Світовий банк; Уряд України; Європейський Союз; ООН. Washington, D.C. : World Bank Group. URL: <https://documents1.worldbank.org/curated/en/099062823034041908/pdf/P18017401fe8430010af21016afb4ebc8c4.pdf>
4. Центр моніторингу внутрішніх переміщень. Internal Displacement Monitoring Centre

(IDMC). URL: <https://www.internal-displacement.org>

5. Ukraine rapid damage and needs assessment (RDNA3) February 2024, the World Bank, the Government of Ukraine, the European Union, the United Nations. URL: <https://documents1.worldbank.org/curated/en/099021324115085807/pdf/P1801741bea12c012189ca16d95d8c2556a.pdf>

References

1. Vidbudova dlia rozvytku: zarubizhnyi dosvid ta ukrainski perspektyvy: mizhnarodna kolektyvna monohrafiia / za red. V.V. Nebrat. Kyiv: NAN Ukrainy, DU «In-t ekon. ta prohnozu v. NAN Ukrainy». 2023. 571 s. URL: <http://ief.org.ua/wp-content/uploads/2023/08/ Reconstruction-for-development>

2. Horodnichenko Yu., Solohub I., Veder di Mauro B. Paryzkyi zvit 1 «Vidbudova Ukrainy: pryntsypy ta polityka». CEPR PRESS. 507s. URL: https://cepr.org/system/files/2022-12/reconstruction%20book_Ukrainian_0.pdf

3. Ukraina - shvydka otsinka zavdanoi shkody ta potreb na vidnovlennia. Liutyi 2022 – Liutyi 2023. Svitovyi bank; Uriad Ukrainy; Yevropeyskyi Soiuz; OON. Washington, D.C. : World Bank Group. URL: <https://documents1.worldbank.org/curated/en/099062823034041908/pdf/P18017401fe8430010af21016afb4ebc8c4.pdf>

4. Tsentr monitorynhu vnutrishnikh peremishchen. Internal Displacement Monitoring Centre (IDMC). URL: <https://www.internal-displacement.org>

5. Ukraine rapid damage and needs assessment (RDNA3) February 2024, the World Bank, the Government of Ukraine, the European Union, the United Nations. URL: <https://documents1.worldbank.org/curated/en/099021324115085807/pdf/P1801741bea12c012189ca16d95d8c2556a.pdf>